

Start

Inspiratie
in
leerlingsturing

Introductie

Het 'Leeratelier Eindhoven, schooljaar 2020-2021' stelt een database met tools beschikbaar met activerende werkvormen. Hier kun je een keuze maken uit werkvormen die zijn ontworpen met opties voor meer of minder leerlingsturing.

Als vakdocent/coach/mentor kun je met deze database en bijbehorende tools inspiratie opdoen voor leerlinggestuurd onderwijs, om zo het eigenaarschap bij leerlingen te vergroten en daardoor de intrinsieke motivatie te stimuleren.

Dit groeidocument kan worden aangevuld, tips of aanvullingen: c.vanuden@eckartcollege.nl of p.hoenjet@parmantscholen.nl

Pff! Die lesmethodes gaan alleen
maar uit van de docent en de
winstmarge voor de uitgever...
IK moet er uit leren!

WOU
TER
www.etudopubbeard.nl

Verder

Wat wil je
weten?

LESPRAKTIJK

VISIE

Missie/Visie Leeratelier Eindhoven

Als docent speel je continu in op de veranderlijke situatie in de klas en daarbuiten. Afhankelijk van de situatie zet je gerichte didactische, pedagogische en organisatorische interventies in: **'situationeel leiderschap'**.

Steeds opnieuw maak je als docent keuzes hoe de leerling tot leren te brengen. **Activerende werkvormen zetten wel de leerling aan het werk, maar zolang de leerling geen eigenaarschap krijgt, verhoogt dat niet de intrinsieke motivatie.**

Situationeel leiderschap: Hersey & Blanchard 1982

Bronnen

BRONNEN

Van der Burg, C. & Sijsling, H.(2014). Basisboek Activerende didactiek en samenwerkend leren. Zo motiveer je leerlingen in het voortgezet onderwijs. Amersfoort: CPS Onderwijsontwikkeling en advies

[Hoofdstuk 5: Werkvormen, 5.1 Het kiezen van een werkvorm](#)

William, D. (2013) *Cijfers geven werkt niet*. Meppel: Ten Brink Uitgevers/ Didactief

[Hoofdstuk 6: Activeren van leerlingen als eigenaar van hun leerproces \(blz. 63 t/m 67\)](#)

Bruggink, M. (2017) Activerende Werkvormen voor Bètadocenten – Praktische voorbeelden. [Garant](#), ISBN: 987-90-441-3559-6

Voor de (PowerPoint) instructies: <https://www.activerende-werkvormen.nl/materialen/>

Ros, A., e.al.,(2014) Gemotiveerd leren en lesgeven Coutinho

Ebbens, S., & Ettekhoven, S. (2005). Samenwerkend leren praktijkboek. Wolters Noordhoff

Kirschner, P. A., Claessens, L., & Raaijmakers, S. (2018). **Op de schouders van reuzen** Inspirerende inzichten uit de cognitieve psychologie voor leerkrachten. Ten Brink.

Stichting Leerplanontwikkeling, **Analysemodel: van leraar- naar leerlinggestuurd:**

<https://slo.nl/@11571/analysemodel-leraar/>

Hersey, P. & Blanchard, K. (1982). *Management of organizational behavior: utilizing human resources*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Vermunt, J. D., & Verloop, N. (1999). Congruence and Friction between Learning and Teaching. *Learning and Instruction*, 9, 257-280.

Ryan, R.M., & Deci, E.L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55, 68-78

Terug

Waar ben je naar op zoek?

Werkvormen

			Mystery	De leerling geeft les
Danken, delen uitwisselen	Hoeken	Stemmen met je voeten	Partje op, partje af	Quiz
Lofstokjes	Wat heb je geleerd	Toets evaluatie	Dialogo	Wat kun je wel, Wat kun je niet
Wandel en wissel uit	Duo's	C3B4ME (See three, before me)	Verkeerslicht	Rondschrĳven

← Terug

Werkvormen

Tools

- Beurten geven
- Groepjes vormen
- Online les-tools
- Tijd afbakenen
- Presenteren door leerlingen
- Hoe leerlinggestuurd ben ik eigenlijk?

← Terug

Tools

← Terug

Tools

Beurten geven

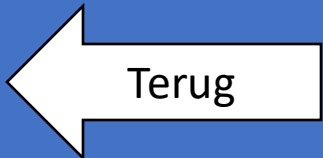
Groepjes vormen

Online les-tools

Tijd afbakenen

Presenteren door leerlingen

Hoe leerlinggestuurd ben ik eigenlijk?

Beurten geven

Voorbeelden hoe je leerlingen een beurt geeft:

- Lollystokjes trekken (werkvorm);
- Wheel of names;
- Rondgooien van een etui, balletje of bolletje wol (degene met de etui/bal heeft de beurt, hierna wordt de bal of teruggegooid naar de docent of naar een andere leerling die dan de beurt overneemt);
- Op alfabetische volgorde van de voornaam;
- Op volgorde van verjaardagen (verjaardagskalender);
- Blind prikken op een namenlijst.

Voor meer leerlingsturing:

Je kunt leerlingen keuzes laten maken i.p.v. als docent telkens een nieuwe keuze maken.

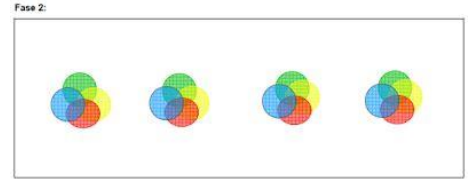
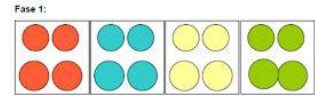
Groepjes vormen

Tips vooraf:

- Bedenk met welk doel de leerlingen gaan samenwerken.
- Bespreek vooraf de spelregels (volume, beschikbare tijd, de te verwachten opbrengst, de taakverdeling, enz.)
- Voorbereiding door groepen alvast een duidelijke plek te geven in het lokaal, zorgt voor minder chaos bij het binnenkomen van de leerlingen

Voorbeelden van het indelen van groepjes op een creatieve manier:

- Speelkaarten uitdelen en groepjes vormen op kleur, getal, figuur
- Maatjes zoeken: Speelkaarten uit delen, laten trekken.
- Dezelfde kleuren bij elkaar, dezelfde getallen bij elkaar, hetzelfde type enz.
- Zoek de maatje(s): zet de namen van bekende duo's, bands (trio's, kwartetjes, kwintetjes enz.) op afzonderlijke kaartjes. Leerlingen zoeken het juiste setje
- Memory: Zoek het maatje/ de maatjes met zelfde plaatje (Bereid kaartjes met dezelfde afbeelding voor zelfde aantal als het groepsaantal)
- Maak het plaatje compleet. Verdeel een afbeelding of een tekst in het aantal fragmenten dat overeenkomt met de gewenste groeps grootte. Leerlingen krijgen/ pakken een fragment en gaan op zoek naar een bijpassend stuk.
- Vul aan: Knip een spreekwoord, uitspraak, formule in tweeën. De leerling zoekt het andere deel bij een klasgenoot.
- Genummerde hoofden: Geef ieder leerling een nummer (bij groepjes van 4: 1 t/m 4, bij 5: 1 t/m 5 enz.)
Leerlingen met hetzelfde nummer gaan bij elkaar (later kunnen de groepjes anders worden samengesteld, door bijvoorbeeld een kwartet te vormen met alle nummers (1 t/m 4), of even en oneven getallen bij elkaar te laten komen.
- Kiezen op inhoud: Leg vooraf uit waar de leerling uit kan kiezen. Maak vooraf duidelijk in welk deel van het lokaal welk onderdeel plaatsvindt. Leerlingen gaan naar de plek waar hun voorkeur kan worden uitgevoerd. Bedenk vooraf de maximale groeps grootte en wat te doen als een bepaalde groep te groot dreigt te worden (Stoelendans?)
- Kiezen op eigenschappen van de leerlingen (bijv. Niveau/leeftijd/achtergrond: keuze voor homogene of diverse groepen): Deel vooraf de groepen in. Leg bij aanvang van het les onderdeel uit waar de leerlingen hun plek gaan vinden. Leg eventueel ook uit op basis waarvan jouw keuze gemaakt is.
- Naamkaartjes trekken/ Lotto

Online Hulpmiddelen	Beschrijving / Doelen	Vakken
PowerPoint (in Teams)	Presenteren terwijl je pratend uitleg kunt geven	alle
Prezi https://prezi.com	Presenteren terwijl je pratend uitleg kunt geven	
Mentimeter https://www.mentimeter.com/ -	Presentaties, polls, quizjes, word slides, Q&A. Makkelijke manier op interactie te krijgen met de klas tijdens online lessen. Voor inleiding, zie: https://www.youtube.com/watch?v=Sd0fAenuAnw	alle
Kahoot https://kahoot.com	Quizjes maken of bestaande quiz gebruiken.	alle
Microsoft Notebook / OneNote	Bijvoorbeeld in te zetten voor een virtuele escaperoom Voorbeeld: https://www.youtube.com/watch?v=suKBV82sJOk	alle
Microsoft Forms	Polls, opdrachten, quizjes en formatieve/summatieve toetsen Voorbeeld: https://www.youtube.com/watch?v=ZaMNoHWxkE0	alle
Teams Chat	Huiswerkcontrole door foto's Vragen stellen	alle
Nearpod https://nearpod.com/	Presentaties, polls, quizjes, vragen stellen aan de klas. Inzicht in inzet en capaciteiten Makkelijke manier op interactie te krijgen met de klas tijdens online lessen. Voorbeeld: https://www.youtube.com/watch?v=6YI7hxmhJDM	alle

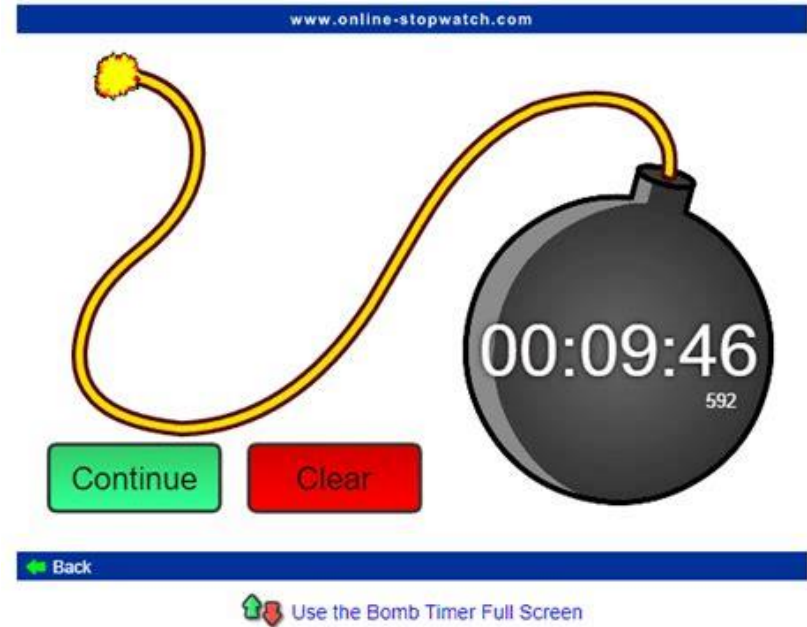
Office Sway	Digitaal portfolio maken of presenteren Voorbeeld: https://www.youtube.com/watch?v=ZM742ilOcO0	alle
Lesson Up www.lessonup.com	Presentaties, polls, quizjes, word slides, Q&A. Makkelijke manier op interactie te krijgen met de klas tijdens online lessen. Uitleg: http://www.docentvanmorgen.nl/lessonup/	alle
Exit Ticket https://site.exitticket.nl/	Inzicht krijgen in leeropbrengsten door een snelle inventarisatie	Alle
Padlet https://padlet.com	Digitaal prikbord waar je als docent (of leerling) berichten, filmpjes etc. kan posten Uitleg: https://www.youtube.com/watch?v=hTleRmi8l-M	alle
Socrative	online toetsen afnemen https://www.socrative.com/	Alle
de gamestudio	(gamedesign) https://gamestudio.hetklokhuis.nl/	Technieklessen
Tinkercad	3D tekenen/printen etc. https://www.tinkercad.com/	Technieklessen
de apps van PHET	https://phet.colorado.edu/nl/simulations/filter?sort=alpha&view=grid	Scheikunde/natuurkunde/wiskunde
digitale molecuulbouwdoos	https://molview.org/	Scheikunde/natuurkunde
Word online	Word-documenten maken, bewerken en delen. Met anderen samenwerken in real-time.	Alle
Algebra KIT	Online oefenen met wiskundevaardigheden https://math4all.algebrakit.nl/math4all/overview	Wiskunde

Tijd afbakenen

Voorbeelden om (voor de leerlingen) de tijd bij te houden:

- Stopwatch / klok (op het digibord)
- Stopwatchonline.nl
- Eén leerling (in een groep) verantwoordelijk maken voor het bijhouden van de tijd

← Overzicht

Presenteren door leerlingen

- Werkstuk (voldoen aan bepaalde voorwaarden)
- Mondelinge presentatie (toelichting in de klas)
- PowerPoint / Prezi presentatie
- Poster-presentatie
- Leerling reporter (samenvatting van de les of thema)
- Videopresentatie
- Kort presenteren in een (kranten/tijdschrift)artikel

← Overzicht

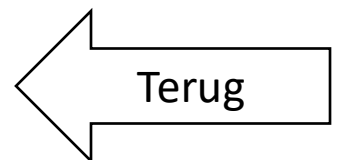
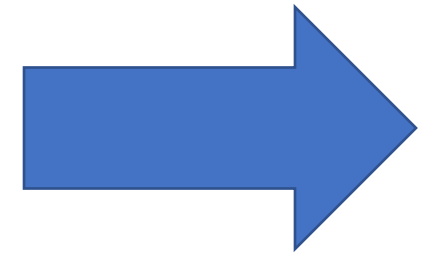
Hoe leerlinggestuurd ben ik eigenlijk? ([Susan Kirch, NYU](#))

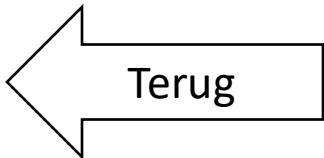
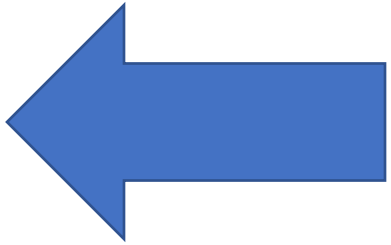
Idee	Agentive Leerkenmerk: co-producer, leerlinggestuurd	Idee	Passief Leerkenmerk: de consument, docentgestuurd
1A	De leerling stelt vragen of wil ze stellen	1P	De leerling is een passieve ontvanger die geduldig luistert, antwoord geeft en herhaalt; en niet op zoek is naar eigen vragen of problemen
2A	De leerling probeert nieuwe benaderingen of wil dat proberen	2P	De leerling is een passieve ontvanger die anderen volgt en wil alleen geaccepteerde manieren/modellen/normen gebruiken
3A	De leerling wil het voor "zichzelf" weten en wil het ook vragen	3P	De leerling is een passieve ontvanger die de "kant-en-klare" kennis accepteert (dus kennis zoals die is uit iedere bron en denkt "anderen weten het altijd beter")
4A	De leerling heeft een kritische houding en is bereid om regels te overtreden, vooral als het gaat om het eigen standpunt te verdedigen	4P	De leerling is ontvanger die de wetenschap accepteert; buigt voor autoriteit en de algemene zienswijzen niet bevraagt of uitdaagt.
5A	De leerling exploreert met de nadruk op nieuwsgierigheid en het nemen van risico's	5P	De leerling is een passieve ontvanger die een methode of voorschrift volgt en niet bereid is een risico te nemen om eigen manieren of antwoorden te vinden
6A	De leerling draagt bij of wil bijdragen aan het ontwikkelen van kennis	6P	De leerling is een passieve ontvanger die niet in staat is om een eigen bijdrage te leveren en niet geloof dat hij/zij een verschil kan maken
7A	De leerling ziet wetenschap als onderhanden werk met een open eind.	7P	De leerling ziet wetenschap als compleet, verdere verbetering is niet nodig; wetenschap en feiten zijn een "gegeven"
8A	De leerling ziet wetenschap als afhankelijk	8P	De leerling ziet wetenschap als onvoorwaardelijk en universeel- feiten en antwoorden zijn "voor altijd en overal goed"
9A	De leerling ziet wetenschap als in essentie controversieel en heeft een tolerantie voor onzekerheid	9P	De leerling zie wetenschap als in principe non controversieel. Tegenstrijdigheden, controversies en argumenten horen niet bij wetenschap
10A	De leerling gebruikt sleutel concepten/ideeën/modellen bij probleem oplossen (inhoud is tool) (Vygotsky & Freire)	10P	De leerling onthoudt sleutel concepten/ideeën/modellen op een abstracte manier, los van relevantie en toepassing
11A	De leerling heeft een intrinsieke motivatie om te leren (Karpov 2014)	11P	De leerling heeft een extrinsieke motivatie om te leren; beloning & competitie met elkaar (Karpov 2014)
12A	De leerling ziet de relevantie en ervaart een expansie van de perceptie (Pugh 2011)	12P	De leerling is niet in staat om de relevantie te zien met problemen in de praktijk, binnen of buiten de klas (Kirch)
13A	De leerling herkent de bijdrage in de verrijking van de eigen ervaring, gerelateerd aan de eigen ontwikkeling- het ontdekken van de eigen identiteit en rol in de wereld (Pugh 2011)	13P	De leerling is niet in staat waarde toe te kennen aan de inhoud van de les.

Overzicht

Werkvormen

Werkvormen

WERKVORM

C3B4ME

(See three before me)

Te gebruiken voor:

Zelfstandig werken, leren voor toets, hulp van leerlingen aan elkaar

Uitwerking:

Voordat een leerling vragen gaat stellen aan de docent gaat hij zij eerst langs bij 3 medeleerlingen om de vraag te stellen. Als de leerlingen er allemaal niet uitkomen gaat de vraag pas naar de docent.

Hierdoor worden leerlingen geactiveerd als leerbron voor elkaar

Je kunt deze vorm als docent sturen door	Je maakt deze vorm meer leerling gestuurd door
<ul style="list-style-type: none"> • Momenten af te kaderen wanneer leerlingen hulp mogen vragen • Leerlingen aan te wijzen die vragen beantwoorden • Groepjes te creëren waarin leerlingen vragen mogen stellen • Leerlingen alleen rondom de eigen zitplek mogen vragen	<ul style="list-style-type: none"> • Leerlingen zelf te laten kiezen aan wie ze vragen stellen • Leerlingen te laten beslissen wanneer ze vragen stellen

Tips: Leerlingen moeten er even aan wennen dat ook medeleerlingen kunnen helpen.

In de klas kan vanwege het overleggen en evt. bewegen van leerlingen rumoer ontstaan. Het van te voren spreken over het geluidsniveau en bewegingsmogelijkheden is dan aan te raden.

Zelfstandig/groep:

Individueel/klassikaal/vaste hulp groepjes

Tijdsduur:

5-30 min

Kan over meerdere lessen of het hele jaar 'doorlopen'

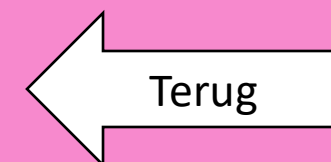
Voorbeelden vakken:

Alle vakken

Online kan dit via Breakoutrooms (Teams)

Bron:

William, D. (2013) Cijfers geven werkt niet. *Uitgevers/Didactief*

Creëer je eigen context

Te gebruiken voor:

Het werken met concept-context en het toepassen van geleerde kennis in een andere context

Uitwerking:

Vooraf moet bepaald worden wat de kaders zijn voor de context die gecreëerd wordt.

Je kunt deze vorm als docent sturen door

1. De docent bepaalt de kaders voor de te creëren context. Denk bijvoorbeeld aan de mogelijke variatie, maar aan de wetenschappelijke correctheid van context (wel of geen dinosauriërs in een hedendaags ecosysteem?);
2. De docent biedt kennis (concepten) aan en kiest daarbij een context;
3. De docent maakt groepjes van 2-4 leerlingen die samen aan een context werken;
4. De leerlingen werken de concepten uit in de eigen context aan de hand van een invulformulier.
5. De docent verzamelt alle formulieren en verdeelt deze willekeurig over de groepjes.
6. De leerlingen maken een gegeven opdracht waarbij de nieuwe context wordt vergeleken met de zelfgemaakte context.

Je maakt deze vorm meer leerling gestuurd door

- De leerlingen vrij te laten om de kaders van de context in te richten.
- De leerlingen zelf de groepjes laten vormen.
- De leerlingen worden vrijgelaten op welke manier ze de context vorm geven. Dit kan op papier, maar ook op andere creatieve manier (fysiek, computer)
- De leerlingen worden vrijgelaten om te laten zien hoe de eigen context wordt vergeleken met die van een ander.

Tips:

- Bekijk de contexten van de leerlingen en kies tijdens de uitleg voor een context die niet overeenkomt met die van een groepje.
- De docent kan al een context voor een deel vormgeven (kaderstelling) om de leerlingen vervolgens vrijheid te geven. Daarbij kan ervoor gekozen worden om verschillende 'deel-contexten' aan te bieden om al direct variatie te creëren.

Zelfstandig/groep:

Groepjes: 2-4 tallen

Tijdsduur:

1 lesuur – Een geheel thema/hoofdstuk (langzaam invullen van de context)

Voorbeelden vakken:

Kan bij veel vakken.

Bron:

Hajian, S. (2019). Transfer of Learning and Teaching: A review of transfer theories and effective instructional practices. *IAFOR Journal of Education*, 7 (1). <https://doi.org/10.22492/ije.7.1.06>

Perkins, D.N. & Salomon, G. (1992). Transfer of learning. In *Citeseer*;

<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.24.369&rep=rep1&type=pdf>

A white arrow with a black outline pointing to the left, containing the text 'Terug' in black.

Denken, delen, uitwisselen

Te gebruiken voor:

Opdrachten waarbij meer antwoorden mogelijk zijn, antwoorden die elkaar aanvullen, activeren van voorkennis, in eigen woorden samenvatten van informatie, opdrachten die om een creatieve oplossing vragen.

Pluspunt:

Iedereen komt aan bod/snelle verwerking van veel opdrachten

Uitwerking:

Stappen:

1. Docent stelt een vraag.
2. Leerlingen krijgen – individueel – bedenktijd.
3. Leerlingen delen (in duo's) antwoorden.
4. Ze wisselen de antwoorden uit met een ander duo
5. Verwerking, onder andere: komen tot overeenstemming,
6. Antwoorden klassikaal uitwisselen

Je kunt deze vorm als docent sturen door

- Vragen en volgorde bepalen
- Denktijd vaststellen

Je maakt deze vorm meer leerling gestuurd door

- Leerlingen stellen vragen
- Leerlingen kiezen zelf duo's
- Leerlingen kiezen hoe ze presenteren

Zelfstandig/groep:

Individueel, in duo's, in groepsverband en klassikaal.

Tijdsduur:

5-15 min.

Stap 2. Bedenktijd 5 min

Stap 3. Uitwisselen 5 min.

Voorbeelden vakken:

Moderne vreemde talen:

Leerlingen maken individueel een aantal vragen over een tekst.

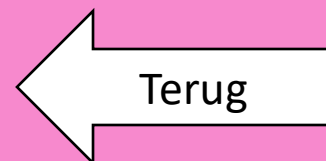
Leerlingen overleggen vervolgens in tweetallen over de antwoorden op de vragen. Vervolgens vindt er een klassikale uitwisseling plaats.

Wiskunde:

Leerlingen krijgen individuele bedenktijd om een eerstegraads vergelijking op te lossen. Na deze individuele bedenktijd wisselen leerlingen in tweetallen hun bevindingen uit en vervolgens vindt een klassikale bespreking plaats.

Bron:

Van der Burg, C. & Sijsling, H.(2014). Basisboek Activerende didactiek en samenwerkend leren. Zo motiveer je leerlingen in het voortgezet onderwijs. Amersfoort: CPS Onderwijsontwikkeling en advies

Dialogoog

Te gebruiken voor:

- Gestructureerd praten/discussiëren over een onderwerp
- Je leren verplaatsen in andermans standpunt
- Leren beargumenteren over een stelling

Uitwerking:**Je kunt deze vorm als docent sturen door**

1. Vorm groepjes van 4 leerlingen.
2. Deel elke groep een stelling uit. Elke groep krijgt ook een groot vel papier (minstens A3).
3. De leerlingen gaan twee aan twee tegenover elkaar zitten. De ene kant is **VOOR** de stelling, de andere kant is **TEGEN** de stelling. Ieder duo schrijft een aantal argumenten op.
4. Als de duo's klaar zijn/ geen nieuwe argumenten kunnen verzinnen, draaien ze hun papier om. Het duo aan de overkant gaat de argumenten nu aanvullen. Het duo dat **TEGEN** was, is nu dus **VOOR** en vice versa.
5. Als de leerlingen klaar zijn of geen nieuwe argumenten kunnen verzinnen, gaan ze met z'n vieren naar de stelling kijken. Ze dienen een gezamenlijk standpunt te formuleren: zijn ze samen voor of tegen? En welke argumenten vinden ze daarbij het sterkste/beste?

Je maakt deze vorm meer leerling gestuurd door

- Leerlingen kiezen met wie ze willen samenwerken.
- Leerlingen verzinnen/zoeken een stelling binnen een thema.
- Elke groep buigt zich over dezelfde stelling of ze kiest uit verschillende stellingen welke ze leuk vinden.
- Leerlingen kiezen hoe ze hun argumenten willen presenteren.

Tips:

- De docent kan een minimumaantal argumenten voorschrijven dat bij de verschillende stappen verzonnen dient te worden.
- De docent kan deze werkvorm eenmaal laten uitvoeren, maar kan dit ook (in wisselende groepen) een aantal maal achter elkaar doen.
- De docent kan ervoor kiezen de leerlingen nadien te laten presenteren wat hun gezamenlijke standpunt is. Ook kan ervoor gekozen worden om het blad in te leveren.
- Laat leerlingen elkaars argumenten bekijken. Wie had het beste argument? Wat was de beste stelling?
- De docent laat de leerlingen vooraf nadenken over hun individuele standpunt bij stelling. Naderhand laat je de leerling bedenken of het standpunt is gewijzigd.

Zelfstandig/groep:

Groepen

Tijdsduur:

Ca. 15-20 min. (per stelling)

Voorbeelden vakken:

Kan bij alle vakken.

Bron:

Mevr. Van Uden

A white arrow with a black outline pointing to the left, containing the text 'Terug' in black.

WERKVORM

Duo's

Checken in duo's/Coachen in duo's

Te gebruiken voor:

Controleren van huiswerk of individueel gemaakte opdrachten.

Differentiatie binnen de klas.

Uitwerking:

Stappen:

- Checken

1. Docent geeft een opdracht.
2. Leerling 1 en 2 maken de opdracht individueel thuis of in de klas.
3. Leerling 1 en 2 checken elkaars antwoorden.

- Coachen

1. Docent stelt een vraag.
2. Leerling 1 maakt de opdracht en leerling 2 coacht (geeft aanwijzingen en tips die tot het juiste antwoord of de juiste vaardigheid leiden).
3. Rollen wisselen: leerling 2 maakt en leerling 1 coacht. (Nieuwe opdracht/vervolgopdracht/verdiepingsvraag)

Je kunt deze vorm als docent sturen door**Je maakt deze vorm meer leerling gestuurd door**

- Leerlingen aan te wijzen als opdracht maker en coach.

- Leerling bedenkt een opdracht/bepaalt welke opdracht gecheckt/gecoacht wordt
- Leerling stelt een vraag
- Leerlingen maken zelf duo's
- Leerlingen kiezen een opdracht die plenair wordt besproken.

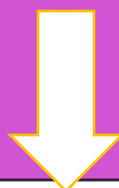
Zelfstandig/groep:

Individueel, in duo's

Als de opgave lastig is, kan deze plenair besproken worden. Een duo kan de opgave voor de klas demonstreren en de overige duo's geven dan feedback.

Tijdsduur:

5-15 minuten

Voorbeelden vakken:

Scheikunde:

Bij het uitvoeren van proefjes of experimenten kunnen leerlingen optreden als elkaars coach. Het is aan te bevelen – in verband met veiligheidsoverwegingen - dat leerlingen elkaar controleren en verbeteren op momenten dat dit nodig is. Als het uit te voeren experiment erg complex is, kan de proef in tweeën worden gedeeld.

Bewegen en sport:

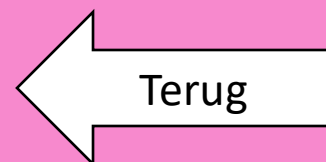
De leerlingen proberen zo vaak mogelijk de bal door de korf te werpen. De ene leerling probeert dit, oefent. De andere leerling kijkt of de werper wel de juiste houding heeft. Hiervoor heeft hij een schema gekregen met aandachtspunten.

Talen:

Leerlingen kunnen elkaar coachen op het volgen bij een stappenplan. Bijvoorbeeld: Bij toepassing van grammatica of spellingsregels.

Bron:

Van der Burg, C. & Sijssling, H.(2014). Basisboek Activerende didactiek en samenwerkend leren. Zo motiveer je leerlingen in het voortgezet onderwijs. Amersfoort: CPS Onderwijsontwikkeling en advies

Toets evaluatie

Te gebruiken voor:

Reflectie op een toets om te "leren leren"

Uitwerking:

Werkblad maken:

1. Ben ik tevreden met het resultaat van de toets?
2. Wat voor soort fouten heb ik gemaakt?
3. Wat heb ik gedaan om de toets voor te bereiden?
4. In hoeverre sluit de toets aan op datgene wat je geleerd hebt/de leerstof?
5. Wat doe ik de volgende keer hetzelfde en wat ga ik anders doen?
6. Hoe kan de docent mij hierbij helpen?

Je kunt deze vorm als docent sturen door

1. Werkbladen en gemaakte toets uitdelen
2. Leerlingen 6 minuten werkblad in laten vullen
3. In 2-tallen bespreken 3 minuten
4. Klassikaal tips en tops bespreken (voor leerlingen en docent)
5. Werkbladen en toets in laten leveren

Je maakt deze vorm meer leerling gestuurd door

Leeg blaadje en toets uitdelen

- Vragen of leerlingen zelf willen nadenken over wat ze kunnen leren van deze gemaakte toets, daarna klassikaal bespreken
- Vragen naar tips en tops voor leerlingen en de docent op basis van de gemaakte toets (werkvorm denken, delen, uitwisselen)
- Leerlingen zelf 2-tallen laten maken

Tips:

- Afhankelijk grootte & tijd voor de toets, deze vragen al direct na de toets laten maken
- Bij evaluatie van fouten kunnen vragen bijvoorbeeld ingedeeld worden op basis van RTTI.
- Gedoseerd inzetten om leerlingen gemotiveerd te houden om hun leren onder de loep te nemen. In te zetten door bijvoorbeeld de mentor/coach of de vakdocent bij opvallende/tegenvallende resultaten.
- Benadruk ook richting leerlingen wat wél goed is gegaan!

Zelfstandig/groep:

Individueel/tweetallen/klassikaal

Tijdsduur:

Vorbereiding 10 min. Uitvoering 15 min.

Voorbeelden vakken:

Kan bij alle vakken.

Bron:

Gezien bij ervaren docent nadat een toets dramatisch slecht was gemaakt

A white arrow with a black outline pointing to the left, containing the text 'Terug' in black.

Experts

Te gebruiken voor:

Onderwerpen die in gelijke deelonderwerpen (inhoud, moeilijkheidsgraad en omvang) verdeeld en bestudeerd kunnen worden, voorbereiding op een toets of examen.

Uitwerking:

Stappen:

- **De eenvoudige vorm** (leerlingen blijven in de basisgroep)
  1. De docent formeert basisgroepen van vier leerlingen door leerlingen te nummeren.
  2. Elk groepslid heeft een deeltaak, werkt individueel en wordt expert op deze deeltaak/dit lesstofonderdeel.
  3. De bevindingen worden om de beurt gepresenteerd.
  4. Elke leerling is verantwoordelijk voor het geheel. Uiteindelijk begrijpt iedere leerling de hele inhoud
  5. Eventueel: elke leerling krijgt een opdracht of toets waarbij alle deeltaken/lesstofonderdelen terugkomen.

- **De uitgebreide vorm**
  1. De docent formeert basisgroepen door leerlingen te nummeren.
  2. Leerlingen maken individueel deeltaken.
  3. Leerlingen met dezelfde nummers uit de basisgroepen vormen een expertgroep.
  4. In de expertgroepen worden de bevindingen uitgewisseld en verwerkt tot een groepsresultaat.
  5. Iedere leerling gaat terug naar basisgroep. Ieder lid brengt verslag uit (eindproduct).
  6. Eventueel: elke leerling krijgt een opdracht of toets waarbij alle deeltaken/lesstofonderdelen terugkomen.

Een variant op deze werkvorm is 'partners'. Bij deze vorm bestaat de expertgroep uit twee leden. Deze werkvorm is geschikt als de leerlingen al in tweetallen zitten.

Je kunt deze vorm als docent sturen door

- Als docent groepen te vormen
- Als docent deeltaken te geven

Je maakt deze vorm meer leerling gestuurd door

- Leerlingen zelf te laten kiezen hoe ze groepen samenstellen
- Keuze onderwerp
- Keuze deeltaak
- Presentatievorm

Zelfstandig/groep:

Individueel, in duo's, in groepsverband en klassikaal.

Tijdsduur:

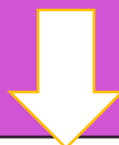
30-60 minuten

Eventueel meerdere lesuren, zodat er thuis ook aan kan worden gewerkt (lessenreeks)

Voorbeelden vakken:

Godsdienst:

Bij het vak godsdienst wordt het hoofdonderwerp Boeddhisme onderverdeeld in sub-onderwerpen. Door de leerlingen worden deze sub-onderwerpen apart bestudeerd. Vervolgens maken ze een gezamenlijk werkstuk, waarin alle sub-onderwerpen naar voren komen. Ieder groepslid is verantwoordelijk voor het geheel en moet het werkstuk ook kunnen toelichten.

Muziek:

Elke expertgroep krijgt de taak om toetsvragen te maken bij de lesstof. Bij het hoofdonderwerp 'muziekstijlen' maken ze vragen over de sub-onderwerpen jazz, reggae, klassiek, pop, etc. Elke leerling neemt een eigen muziekstijl onder zijn hoede.

Tips vanuit ervaringen:

Uitbreiden over meerdere lessen bij meerdere onderwerpen of grotere hoeveelheden stof.

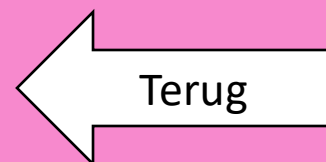
Online:

Leerlingen moeten vertrouwd raken met deze werkvorm. Het helpt als leerlingen elkaar kennen.

Om voortgang richting eindproduct te houden is controle vanuit de docent noodzakelijk: een strakke planning (tijd) met zichtbare mijlpalen. Hierdoor is deze werkvorm online op deze onderdelen docent gestuurd.

Bron:

Van der Burg, C. & Sijsling, H.(2014). Basisboek Activerende didactiek en samenwerkend leren. Zo motiveer je leerlingen in het voortgezet onderwijs. *Amersfoort: CPS Onderwijsontwikkeling en advies*

Groepswerk+

Te gebruiken voor:

Opdrachten waarbij leerlingen samen nadenken, complexe/moeilijke opdrachten

Uitwerking:

Leerlingen werken in groepen van 3 aan een opdracht, waarbij ze samenwerken op een (variant van een) whiteboard. (Door een verticaal uitwisbaar schrijffoppervlak kunnen alle leerlingen eenvoudig bijdragen leveren en fouten worden minder erg gevonden omdat ze snel gewist kunnen worden)

De groepen hebben 1 marker, maar het is de bedoeling dat iedereen schrijft. Evt. kan de zwakste leerling aangemoedigd worden door hem/haar te laten schrijven.

Je kunt deze vorm als docent sturen door

- Groepjes verschillende opdrachten te geven
- Groepjes in te delen
- Bepalen wie er in het groepje schrijft
- Een tijdslimiet instellen waarna de marker doorgegeven moet worden

Je maakt deze vorm meer leerling gestuurd door

- Alle groepjes werken aan dezelfde opdracht(en) en kunnen onderling informatie uitwisselen
- Leerlingen groepjes te laten maken
- Leerlingen bepalen wie schrijft

Tips: Groepen van 3 werken het beste, als dat niet gaat maak dan 1 of 2 duo's.

Zelfstandig/groep:

Groepen van 3

Tijdsduur:

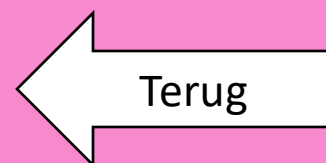
Afhankelijk van de opdracht. 1 lesuur

Voorbeelden vakken:

Wiskunde: Leerlingen werken samen uit hoeveel oplossingen/winnende lijnen er zijn in een 3D boter-kaas-en-eieren

Bron:

Liljedahl, P. (2020) Building Thinking Classrooms in Mathematics, Grades K-12: 14 Teaching Practices for Enhancing Learning (2020).
Corwin

Hoeken

Te gebruiken voor:

Het leren formuleren van een eigen mening, gespreksvaardigheid, uitwisselen van kennis en meningen, het voorbereiden van een discussie.

Afwisseling in de les, vooral voor lichamelijk ingestelde leerlingen is even lopen erg prettig.

Uitwerking

Stappen:

1. De docent poneert een stelling.
2. De leerlingen denken erover na, schrijven individueel hun mening op met argumenten.
3. Iedere leerling loopt naar een hoek (hoek 'voor' en hoek 'tegen').
4. De leerlingen verzamelen met hun partners argumenten en vullen voor zichzelf hun lijst aan.

Of:

1. De leerling zoekt een partner in de andere hoek.
2. De leerling geeft zijn mening met argumenten.
3. De partner parafraseert en geeft dan zijn eigen mening met argumenten.

Je kunt deze vorm als docent sturen door

- Tijd afbakenen

Je maakt deze vorm meer leerling gestuurd door

- Keuze onderwerp
- Keuze stelling

Zelfstandig/groep:

Individueel, in duo's en klassikaal.

Tijdsduur:

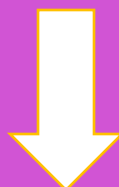
10-15 minuten

Voorbeelden vakken:

Maatschappijleer:

De stelling waarover gediscussieerd gaat worden, kan gaan over onderwerpen als de doodstraf, het gebruik van doping, drugs, het klonen van dieren of mensen, etc. Bijvoorbeeld: 'De doodstraf is in alle gevallen een goede straf!'

Een voorbeeld van deze werkvorm ter voorbereiding op een discussie, is dat alle leerlingen argumenten bezitten. Het niet hebben van argumenten is voor sommige leerlingen een belemmering om aan discussies mee te doen.

CKV:

De docent kan de vraag stellen: welke stroming vertegenwoordigt de schilder van dit schilderij? De leerlingen kiezen een hoek en discussiëren met elkaar over de vraag waaraan je dat kunt zien.

Zaakvakken als

- Levensbeschouwing
- Geschiedenis
- Aardrijkkunde

Bron:

Van der Burg, C. & Sijsling, H. (2014). Basisboek Activerende didactiek en samenwerkend leren. Zo motiveer je leerlingen in het voortgezet onderwijs. *Amersfoort: CPS Onderwijsontwikkeling en advies*

A white arrow with a black outline pointing to the left, containing the word "Terug" in black text.

Terug

Leerling geeft les

Te gebruiken voor:

Bespreking van lesstof door leerlingen

Differentiatie/verdieping/verbreding van de lesstof

Aanspreken van creativiteit/eigen keuzes door leerlingen

Uitwerking:**Je kunt deze vorm als docent sturen door**

1. De docent kiest een aantal vaste thema's, passend bij het hoofdthema
2. Leerlingen kiezen een thema of bedenken zelf een thema
3. De leerlingen bereiden (in groepjes) hun les voor:
  - Welke boodschap willen de leerlingen overbrengen? Welke kennis is relevant binnen het gekozen thema?
  - Welke werkvorm (of combinatie van werkvormen) kiezen de leerlingen?
  - Hoe gaan de leerlingen de interesse van hun medeleerlingen wekken en vasthouden?
  - Welke rol hebben de lesgevende leerlingen in hun les?
4. De leerlingen bespreken hun lesconcept met de docent
5. De docent maakt een indeling welke (groep) leerlingen op welk moment hun les geven
6. De leerlingen geven op het gepland moment hun les
7. De docent evalueert de gegeven les met de leerlingen (klassengesprek of via Exit-Tickets)

Je maakt deze vorm meer leerling gestuurd door

- Laat leerlingen zelf thema's verzinnen voor zichzelf of voor in de lessenreeks
- Geef de leerlingen een intekenlijst waarop ze zelf hun les kunnen inplannen
- Laat leerlingen de les met elkaar evalueren

Tips voor vragen op het Exit-Ticket:

- Wat heb je geleerd deze les? Geef concrete voorbeelden van informatie en/of vaardigheden
- Noteer (minstens) 1 vraag, die je nog hebt, naar aanleiding van deze les. Wat wil je nog meer weten? Wat snapte je (nog) niet? Welke vervolgvragen heb je?
- Geef (minstens) 2 tips aan je medeleerlingen. Wat had je graag anders gezien? Wat werkte niet voor jou?
- Geef minstens 2 tops voor je medeleerlingen. Wat werkte goed/vond je leuk?

Zelfstandig/groep:

Groepen

Tijdsduur:

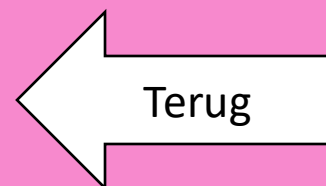
Ca. 30 min. per les. Voorbereiding 1 á 2 (les)uren

Voorbeelden vakken:

Kan bij alle vakken.

Bron:

Mevr. Bolder/Mevr. Van Uden – Reader Maatschappijleer Politieke Besluitvorming (Eckartcollege)

Lolliestokjes

Te gebruiken voor:

Beurten geven

Docentgestuurd**Uitwerking:**

De docent heeft ijslolloiestokjes/stroken papier met de namen van de leerlingen. Bij een vraag aan de groep steken leerlingen geen hand op maar trekt de docent een stokje. De leerling wiens stokje wordt getrokken geeft antwoord op de vraag.

Weet deze leerling het antwoord niet kan er een volgend stokje getrokken worden waarna de andere leerling kan helpen.

Stokjes kunnen ook gebruikt worden om leerlingen willekeurig in groepen te verdelen.

Je kunt deze vorm als docent sturen door	Je maakt deze vorm meer leerling gestuurd door
<ul style="list-style-type: none"> • Als een leerling geen antwoord kan geven, trek een tweede stokje. Deze nieuwe leerling mag helpen/coachen • Stokjes wegleggen van leerlingen die zijn geweest	<ul style="list-style-type: none"> • In plaats van namen staan er vragen op stokjes. De leerling trekt een stokje met de vraag die hij/zij gaat beantwoorden

Tips: Door het trekken van stokjes weten alle leerlingen dat ze ieder moment een beurt kunnen krijgen. Hierdoor doen ze actief mee in de les. Als je de stokjes weglegt kunnen leerlingen denken 'ik kom toch niet meer aan de beurt dus ik hoef niet op te letten'. Zorg dus dat het niet duidelijk is voor de leerlingen dat je de stokjes weglegt.

Zelfstandig/groep:

Klassikaal

Tijdsduur:

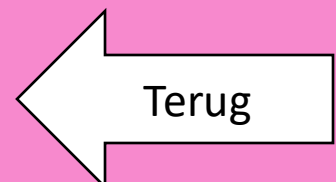
Minder dan 1 minuut

Voorbeelden vakken:

Online varianten zijn er ook. Zoals Wheel of Names of in de standaard apps op het smartboard.

Bron:

William, D. (2013) Cijfers geven werkt niet. *Uitgevers/Didactief*

Mystery

Te gebruiken voor:

Scheiden van hoofd- en bijzaken. Het vormen van een coherente conclusie op basis van gegeven kennis.

Uitwerking:

Voor het uitvoeren van deze werkvorm is er een stapel kaartjes (+/- 30) nodig. De kaartjes bevatten informatie aangaande het onderwerp van de les. Daarbij is minstens de helft van de kaartjes nodig om een juiste conclusie te kunnen trekken op een vraag of een oplossing van een casus. De andere kaartjes zijn wel verwant, maar bieden geen nuttige informatie.

Je kunt deze vorm als docent sturen door

1. De docent maakt een stapel van 30 kaartjes met daarop hoofd- en bijzaken;
2. De docent maakt groepjes van 2-4 leerlingen en geeft elk groepje een stapel kaartjes;
3. De leerlingen krijgen een A3 vel met daarop verschillende categorieën, waarmee ze de kaartjes kunnen verdelen.
4. Op een zeker moment vraagt de docent aan elke groep wat de uitkomst van de casus, of het antwoord op de vraag is. Dit kan mondeling, maar ook middels een (online) formulier.

Je maakt deze vorm meer leerling gestuurd door

- De leerlingen maken aan het einde een nieuw kaartje met een bijzaak voor de volgende keer;
- De leerlingen zelf de groepjes laten vormen.
- De leerlingen krijgen alleen een vel, zonder tekst en uitleg hoe ze die kunnen gebruiken. Deze stap kan ook helemaal worden overgeslagen zodat de leerlingen een eigen werkwijze kunnen kiezen.
- De leerlingen bekijken de antwoorden/vellen papier van een ander groep en geven feedback.

Tips:

- Voor een digitale variant is 'Google Classroom' of 'Miro' een mooie oplossing.
- Geef de leerlingen rollen (voorzitter - tijdwaarnemer - notulist), deze kunnen ze ook zelf onderling verdelen.

Zelfstandig/groep:

Groepjes: tweetallen/viertallen

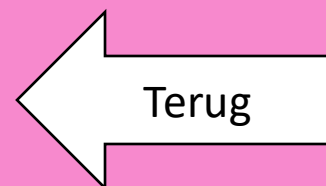
Tijdsduur:

20-30 minuten (exclusief nabespreking)

Voorbeelden vakken:

Kan bij veel vakken.

Bron:

Onderzoek doen

Te gebruiken voor:

Aanleren van onderzoeksvaardigheden

Onderzoek naar een onderwerp of thema binnen de vakles

Uitwerking:**Je kunt deze vorm als docent sturen door**

1. De docent vormt groepjes leerlingen.
2. Onderwerpkeuze binnen het gekozen thema (Bijvoorbeeld een actueel maatschappelijk probleem)
3. Formulering van de probleemstelling (Waarom vinden leerlingen dit onderwerp interessant? Welke informatie hebben ze al? Welke waardentegenstelling kunnen ze bedenken bij het onderwerp? Welke ethische discussie is er bij dit thema?)
4. Leerlingen verzamelen informatie. De docent kan dit proces al dan niet sturen door (gestructureerde) vragen aan te leveren met wat er in de verslaglegging moet komen.
5. Verwerken en analyseren van de informatie door de leerlingen.

Je maakt deze vorm meer leerling gestuurd door

- Laat leerlingen zelf groepjes samenstellen
- Laat leerlingen helemaal zelf een thema of onderwerp kiezen
- Laat leerlingen na een korte presentatie van het onderwerp/probleemstelling samen praten/discussiëren of medeleerlingen verder kunnen met hun onderzoek (GO of NO GO)
- Laat leerlingen elkaar feedback geven op de conclusie van hun onderzoek

-
6. Conclusies trekken (vanuit de probleemstelling).
  7. Verslaglegging (bijv. een verslag schrijven, een presentatie geven, een poster maken, ..., ...)
  8. Evaluatie van het proces (hoe ging bijv. de samenwerking) en van het product (is het geworden zoals gehoopt?)

Zelfstandig/groep:

Individueel/Groepen

Tijdsduur:

Afhankelijk van de grootte van het thema/onderwerp (één les tot een hele periode)

Voorbeelden vakken:

Kan bij alle vakken.

Bron:

Mevr. Bolder /Mevr. Van Uden – Reader Maatschappijleer Onderzoek naar een actueel maatschappelijk probleem (Eckartcollege)

Terug

Petje op, Petje af (line-up)

Te gebruiken voor:

Checken voorkennis of controle huiswerk met ca. 15 eenvoudige vragen, steeds met 2 mogelijke antwoorden

Uitwerking:

Je kunt deze vorm als docent sturen door	Je maakt deze vorm meer leerling gestuurd door
<ol style="list-style-type: none"> 1. Allemaal staan 2. Docent stelt vraag met 2 mogelijke antwoorden 3. Leerlingen draaien naar rechts of naar links om keuzenkenbaar te maken 4. De leerlingen die het fout hebben gaan zitten 5. Docent blijft vragen stellen tot er 1 leerlingen over is	<ul style="list-style-type: none"> • Leerlingen eerst vragen laten opstellen en hieruit de vragen stellen • Een leerling kiezen die de vragen gaat stellen • De leerlingen een leerling laten kiezen die de vragen gaat stellen

Tips:

- Opbouw in moeilijkheid
- Foute antwoorden baseren op veel gemaakte denkfouten
- Zorg voor voldoende tijd voor leerlingen om na te denken
- Als lekker loopt 2 à 3 rondes spelen

Zelfstandig/groep:

Klassikaal

Tijdsduur:

15 min. Voorbereiding 15 min.

Voorbeelden vakken:

Scheikunde:

Goed te gebruiken bij repeteren van weetjes zoals welke atomen alleen als molecuul voorkomen. Maar ook als voorbereiding op nieuw hoofdstuk om voorkennis op te halen zoals bijv. pH 3 is een zuur of basisch milieu etc.

Taal:

Repeteren van woordenkennis, maar ook of zinsconstructies juist zijn.

Bron:

Onderwijsontwikkeling en Bruggink M. (2017) Activerende werkvormen voor Bètadocenten. Praktische voorbeelden. *Garant Apeldoorn*

A white arrow with a black outline pointing to the left, containing the text 'Terug' in black.

Placemat methode

Te gebruiken voor:

Het activeren van voorkennis bij de introductie van een nieuw thema;

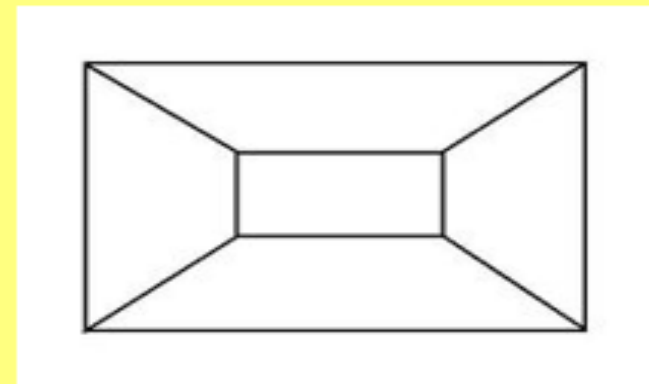
Het leren samenwerken;

Leerwensen, leerbehoeften, onderzoeksvragen helder krijgen;

Samen tot een keuze komen onderwerp werkstuk, bestemming schoolreisje, bepaling goed doel.

Uitwerking:

1. Elk groepje van vier leerlingen krijgt een vel papier, met in het midden een rechthoek.
Vanuit de hoeken van de rechthoek trekken de leerlingen lijnen naar de hoeken van het papier.
2. In een van de vlakken aan de vier kanten noteert iedere leerling voor zichzelf zijn inbreng (ideeën, antwoorden, oplossingen enz.)
In de vakken aan de rand noteren de leerlingen hun persoonlijke inbreng.
In het centrale vak worden de overeenkomsten genoteerd of waarover de groepsleden het eens zijn.
3. O.l.v. een voorzitter van het groepje wordt de inbreng van de verschillende leerlingen besproken. Waar de groepsleden het over eens zijn wordt genoteerd in de middelste rechthoek.
4. Vervolg:
  - Afhankelijk van de doelstelling van de werkvorm kunnen de placemats worden opgehangen, leerlingen lopen langs en halen de essentie eruit.
  - Een van de groepsleden bespreekt kort wat er in de centrale rechthoek van het groepje is geschreven.
  - De groepjes kunnen de placemats aan elkaar doorgeven om kennis te nemen van wat de anderen bedacht hebben.
  - Afhankelijk van de doelstelling van de les kan de opbrengst worden besproken in een klassengesprek. Of kan dat wat in de rechthoek staat de start vormen van de samenwerking in het groepje.

Je kunt deze vorm als docent sturen door

- Vast te stellen voor welk onderdeel de werkvorm wordt ingezet;
- De voorwaarden te bepalen voor aan wat er ingevuld wordt;
- De placemats voorbereid klaar te leggen;
- De groepjes in te delen;
- De voorzitter aan te wijzen;
- Aan te geven wat de rol van de voorzitter en van de groepsleden is.

Je maakt deze vorm meer leerling gestuurd door

- De leerlingen kiezen deze werkvorm om samen tot een beslissing te komen;
- De leerlingen tekenen zelf de placemat;
- Leerlingen bedenken zelf hoe de groepjes worden samengesteld;
- De groepsleden kiezen hun voorzitter;
- De groepsleden bepalen hoe binnen hun groepje de taakverdeling is;
- De groepsleden bepalen zelf de presentatievorm.

Tips:

- In te zetten in fysieke setting of digitaal met behulp van www.miro.com
- Indien de groep niet in viertallen te verdelen is, kan de placematmethode ook worden toegepast door een drietal. (Een vakje (laten) arceren.)

Zelfstandig/groep:

In viertallen en eventueel klassikaal.

Tijdsduur:

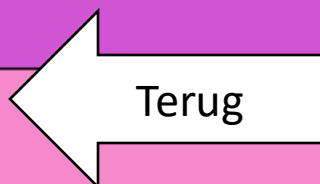
30 min.

Voorbeelden vakken:

Alle vakken
Vakoverstijgende projecten

Bron:

Coppens, H. & Rikhof-van Eijck, M. (2021) Het bijdehandboek *Garant*

Post-it bord

Te gebruiken voor:

Herhaling, oefening van onderwerpen waarover veel vragen met korte antwoorden gesteld kunnen worden.

Uitwerking:

Docent heeft op het bord drie kolommen gemaakt.

Deze kolommen kunnen verdeeld worden voor opgaven op standaard niveau, uitdaging en extra uitdaging, of reproductie, toepassing en inzicht.

Binnen deze kolommen plakt hij post-its met vragen/opdrachten passend bij het niveau.

Belangrijk is dat de antwoorden kort zijn! Bijvoorbeeld alleen het eindantwoord $x=5$ van een wiskundige vergelijking.

Alle leerlingen beginnen met een post-it te kiezen uit de eerste kolom. De vraag op de post-it schrijven ze in het schrift over en werken ze uit.

Het eindantwoord schrijven ze achter op de post-it. Ook schrijven ze hun naam op, zodat zichtbaar is wie het antwoord heeft gegeven.

Daarna hangen ze de post-it weer op en kiezen ze een nieuwe.

Wanneer meerdere leerlingen dezelfde opgave doen komen ze misschien op andere antwoorden. Een leerling kan dan naar een andere leerling gaan die de opgave ook heeft gemaakt en overleggen/vragen stellen aan die andere leerling.

Je kunt deze vorm als docent sturen door

- Vragen en antwoorden achteraf ook klassikaal te bespreken.
- Leerlingen verplichten om een minimaal aantal vragen (per kolom) te kiezen.
- Aan te wijzen wanneer een leerling naar het bord mag.

Je maakt deze vorm meer leerling gestuurd door

- Een leerling kan na de eerste opgave zelf kiezen uit welke kolom de vragen gekozen worden. Dus denkt een leerling dat hij/zij de standaardvragen goed beheerst dan pakt hij/zij daarna een uitdaging.
- Leerlingen zelf vragen te laten maken.
- Leerlingen zelf laten bedenken welke vraag in welke kolom hoort.

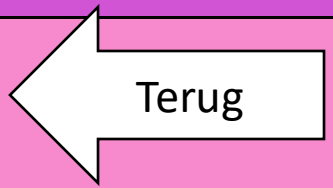
Zelfstandig/groep:
Individueel en klassikaal.

Tijdsduur:
30-60 minuten

Voorbeelden vakken:

Wiskunde:
Oefenen met vergelijkingen oplossen.
Oefenen met hoeken berekenen

Bron:
Filmpje <https://www.youtube.com/watch?v=UG5iK7TMRuU>

Quiz

Te gebruiken zodat

- Leerlingen nieuwe theorie kunnen verwerken;
- Leerlingen inzicht krijgen in verschillende soorten leerdoelen;
- Leerlingen inzicht krijgen in niveaus van toetsvragen.

Uitwerking:

Stappen:

1. Leerlingen bedenken bij een bepaald hoofdstuk/ onderwerp verschillende soorten vragen te bedenken. (Kennisvragen- begripsvragen- inzichtvragen- meningsvragen¹).
2. Leerlingen wisselen in duo's hun vragen uit en geven argumenten waarom deze vragen in een betreffende categorie vallen.
3. Leerlingen wisselen in viertallen de vragen uit en kiezen de beste 10 en rubriceren die in kennisvragen- begripsvragen- toepassingsvragen - inzichtvragen- meningsvragen.
4. Mogelijkheden:
  - Het stapeltje vragen gaat naar een ander groepje/ duo. De vragen worden nu in een schema gelegd;
    - De vragen worden op verschillende gekleurde kaartjes genoteerd: per categorie vragen een andere kleur. Vervolgens kan de quiz gespeeld worden m.bt. een kleuren dobbelsteen:
      - per kleur zijn er punten te behalen, de speler kan kiezen om zoveel mogelijk punten te scoren;
      - iedere speler moet steeds alle vier de kleuren verzameld hebben (een kwartet);
    - De vragen van de leerlingen worden vergeleken met de vragen die de leraar zou kunnen stellen.

¹ Voorwaarde is dat de leerlingen bekend zijn met de principes van RTTI of OBIT

Je kunt deze vorm als docent sturen door

- Het hoofdstuk en/of het onderwerp van de quiz te bepalen;
- Het aantal vragen per type te bepalen;
- De groepen samen te stellen;
- De spelregels en/ of de te behalen puntentelling te bepalen;
- Een lijstje met vragen die hij/ zelf zou kunnen stellen te maken en dit te hanteren bij de klassikale bespreking.

Je maakt deze vorm meer leerling gestuurd door

- Leerlingen bepalen zelf waarover de quizvragen gaan;
- De leerlingen zijn vrij in het maken van de vragen en rubriceren die naar eigen inzicht;
- Leerlingen maken zelf het groepje waarin ze werken;
- De leerlingen bepalen in overleg de spelregels en de spelwijze;
- De leerlingen vergelijken de vragen van de verschillende groepjes en brengen daarin een rangorde aan;
- Leerlingen bepalen met elkaar welke vragen in aanmerking zouden kunnen komen voor een echte toets.

Zelfstandig/groep:

in duo's, in viertallen en klassikaal.

Tijdsduur:

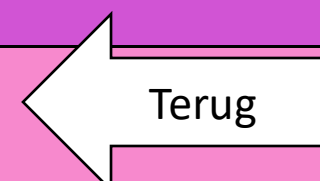
20-30 min.

Voorbeelden vakken:

Alle vakken

Bron:

Coppens, H. & Rikhof-van Eijck, M. (2021) Het bijdehandboek *Garant*

Rondschrijven

Te gebruiken voor:

Voorkennis activeren;

Manier van brainstormen over onderwerpen/ ideeën verzamelen;

Ordenen en interpreteren van informatie;

Presenteren van resultaten;

Aanspreken van kennis en creativiteit, waarbij wordt samengewerkt.

Uitwerking:**Je kunt deze vorm als docent sturen door**

1. De docent beschrijft een thema of onderwerp (complex of veelomvattend).
2. Elke leerling noteert op een papier een vraag/onderwerp, naar aanleiding van de inleiding van docent. Als de leerling een vraag opschrijft, kan gekozen worden op ook al wat aanwijzingen of ingevingen erbij te zetten ter verduidelijking.
3. Na een paar minuten wordt het papier doorgegeven aan de "buurman/buurvrouw". Deze leerling schrijft ook een vraag/idee op papier.
4. Deze stap wordt herhaald tot het papier vol is.
5. Elke leerling krijgt het eigen papier terug en ordent, evalueert en analyseert de oogst.

Je maakt deze vorm meer leerling gestuurd door

- Laat leerlingen een onderwerp kiezen voor de "brainstorm".

Tips:

- Je kunt leerling verplichten om 1 of meerdere ideeën/vragen op te schrijven wanneer ze een nieuw papier voor hun neus krijgen (stap 2).
- Het rondschrijven kan gebeuren via vragen of via ideeën. Na een vraag kunnen ook allen nog antwoorden/ideeën opgeschreven worden. Wees duidelijk wat de bedoeling is!
- Er kunnen Post-Its gebruikt worden om het ordenen van de ideeën achteraf makkelijk te maken.
- Om te voorkomen dat de ideeën of vragen bij stap 2 te veel op elkaar lijken, kan de opdracht verder gespecificeerd worden door de docent met een gericht vraag of opdracht aan specifieke leerlingen.
- In plaats van het rouleren van de papieren kan voor meer beweeglijkheid ook gekozen worden om de leerlingen te laten doorschuiven.

Zelfstandig/groep:

Individueel in de groep

Tijdsduur:

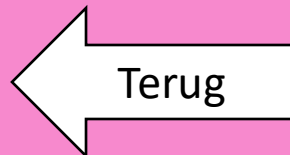
Ca. 15 - 20 min.

Voorbeelden vakken:

Kan bij alle vakken.

Bron:

Milus, J.; Oost, H.; Holleman, W. (2006) Werken aan Academische Vorming; Ideeën voor actief leren in de onderwijspraktijk

Stemmen met je voeten

Te gebruiken voor:

Discussies en meningsvorming;
Elkaar begrijpen, uitwisselen van argumenten.

Uitwerking:**Je kunt deze vorm als docent sturen door**

1. De docent bereid een discussie voor met prikkelende stelling(en).
2. Het lokaal wordt (denkbeeldig) ingedeeld in twee vakken: EENS en ONEENS.
3. De stelling wordt voorgelezen en leerlingen maken een keuze waar ze gaan staan.
4. De docent vraagt de leerlingen uit de twee vakken naar hun argumenten bij hun keuze.
5. Leerlingen krijgen de kans om over te lopen als ze een verrassende invalshoek of verrassende/goede argumenten horen.

Je maakt deze vorm meer leerling gestuurd door

- Laat leerlingen prikkelende stellingen voorbereiden binnen het behandelde thema van de les(senreeks).
- Laat de leerlingen zelf thuis (voor hun klasgenoten) stellingen voorbereiden.

Tips:

- Maak de stelling zo "kort door de bocht" mogelijk, zodat meningen (waarschijnlijk) ver uit elkaar liggen. Nuance wordt gevonden in de discussie/uitwisseling van argumenten.

Zelfstandig/groep:

Groep

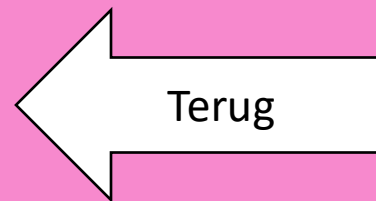
Tijdsduur:

Ca. 10 - 15 min. per stelling

Voorbeelden vakken:

Kan bij alle vakken.

Bron:

Verkeerslicht

Te gebruiken voor:

Formatief evalueren tijdens de les, Leerlingen inzicht geven in eigen leren, differentiatie

Uitwerking:

Leerlingen hebben bordjes/schijven/bekers in groen, (oranje,) en rood op hun tafel. Met deze kleuren geven ze aan hoever ze zichzelf schatten in het leerproces.

Hierbij kun je denken aan de volgende verdeling

Tijdens de uitleg

Groen: ik snap het/ik kan de uitleg goed volgen

Oranje: ik weet niet zeker of ik het nog goed begrijp

Rood: ik snap het niet/ik volg het niet meer

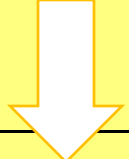
Tijdens het zelfstandig werken

Groen: ik begrijp het en kan eventueel een medeleerling uitleg geven

Oranje: ik kom wel vooruit maar sommige onderdelen zijn nog wat lastig

Rood: ik snap het (nog) niet/ik heb hulp nodig

Je kunt deze vorm als docent sturen door	Je maakt deze vorm meer leerling gestuurd door
<ul style="list-style-type: none"> • Momenten af te kaderen wanneer de verkeerlichten veranderd mogen worden. • De betekenis van de kleuren van tevoren vast te stellen.	<ul style="list-style-type: none"> • Leerlingen tijdens de uitleg bordjes te laten draaien en de uitleg aan te passen. • Leerlingen zelf de precieze betekenis per kleur vast te laten stellen.

Zelfstandig/groep:

Individueel in de klas

Tijdsduur:

5-60 min

Voorbeelden vakken:

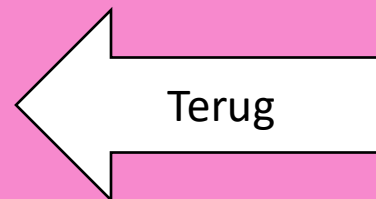
Alle vakken

Voorbeeld Wiskunde

Tijdens de uitleg over kruistabellen draaien leerlingen hun schijf naar rood wanneer er twee onbekenden in de tabel staan. De docent geeft hier meer uitleg over of geeft een extra voorbeeld.

Bron:

William, D. (2013) Cijfers geven werkt niet. *Uitgevers/Didactief*

Wandel, wissel uit

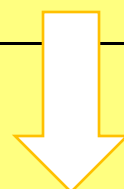
Te gebruiken voor:

Feiten leren, het activeren van voorkennis, verwerking van de leerstof, groepen formeren, kennismaking.

Uitwerking:**Stappen:**

1. Leerlingen krijgen een opdracht.
2. De leerlingen lopen door het lokaal.
3. Als de docent een teken geeft, zoekt de leerling in zijn directe omgeving een maatje.
(Vooraf kan de docent 'regels' stellen waaraan het maatje moet voldoen.)
4. De leerlingen voeren samen de opdracht uit binnen een bepaalde tijd.
5. Herhaling van stap 2 tot en met 4
6. Daarna check in duo's

Je kunt deze vorm als docent sturen door	Je maakt deze vorm meer leerling gestuurd door
<ul style="list-style-type: none"> • Leerlingen aan te wijzen als maatje voor opdracht.	<ul style="list-style-type: none"> • Keuze onderwerp • Keuze tijdsduur

Zelfstandig/groep:

Individueel, in duo's, in groepsverband en klassikaal.

Tijdsduur:

5-15 minuten

Voorbeelden vakken:

Nederlands:

Leerlingen beantwoorden de vragen: houd je van lezen of schrijven? Waar lees je het liefst over? Wat vind je het leukste onderdeel van het vak Nederlands? Ze wisselen de antwoorden daarover met elkaar uit.

Of

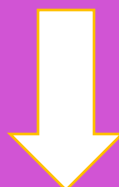
Zoek een maatje: leerlingen zoeken de leerlingen met het andere deel van een zin/liedje. Bijvoorbeeld: 1. Wie de schoen past 2. Trekke hem aan.

Of

Vertel over je eigen favoriete boek. Bijvoorbeeld: De klas stelt op het eind een boekenlijst op.

Aardrijkskunde:

Bij het vak aardrijkskunde kunnen leerlingen antwoorden uitwisselen op vragen als: wat zou je doen als je op een land zou aanspoelen waar het leven bijna ondragelijk is, waar het klimaat heel onaangenaam (koud) is, waar bijna geen bebossing is? Hoe lossen de mensen die in (bijvoorbeeld) Siberië wonen dit op?

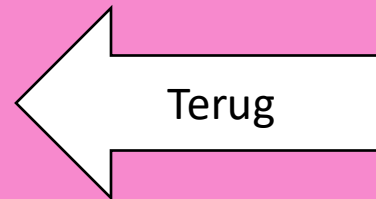

Tips vanuit ervaringen:

Om voortgang richting eindproduct te houden is controle vanuit de docent noodzakelijk: een strakke planning (tijd) met zichtbare mijlpalen. Hierdoor is deze werkvorm docentgestuurd.

Bron:

Van der Burg, C. & Sijsling, H. (2014). Basisboek Activerende didactiek en samenwerkend leren. Zo motiveer je leerlingen in het voortgezet onderwijs. Amersfoort: CPS Onderwijsontwikkeling en advies

Wat heb je geleerd?

Te gebruiken voor:

Reflectie op de les door de leerlingen

Uitwerking:

Maak een werkblad voor de leerlingen met:

1. Wat heb je deze les concreet geleerd aan kennis en/of vaardigheden? (Mag meerder dingen noemen)
2. Geef een of meer voorbeelden hoe je dat kunt gebruiken of toepassen
3. Is er iets dat nog niet helemaal duidelijk is of waar je nog vragen over hebt?
4. Hoe ga je daarachter komen?

Je kunt deze vorm als docent sturen door	Je maakt deze vorm meer leerling gestuurd door
<ol style="list-style-type: none"> 1. Laatste 10 minuten van de les deel je de werkbladen uit en uitleg over werkvorm. 2. De leerlingen krijgen 3 minuten om het in te vullen. 3. Daarna 4 minuten in 2-tallen bespreken. 4. Tot slot paar leerlingen vragen wat ze hebben opgeschreven. 5. Daarna blaadjes innemen: goede info!	<p>Een leeg blaadje uitdelen van vragen naar:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tips en tops. • Wat er is geleerd deze les en hoe ze dat kunnen gebruiken. <p>Leerlingen in hun schrift antwoord laten geven op de volgende vragen (staan op bord):</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wat heb ik geleerd? • Hoe kan ik dat gebruiken? • Wat is nog niet duidelijk? • Hoe kom ik daarachter?

Tips:

- Benadruk: wat is concreet geleerd en hoe kun je dat gebruiken

Zelfstandig/groep:

Individueel, daarna 2-tallen

Tijdsduur:

Vorbereiding 10 min. Uitvoering 10 min.

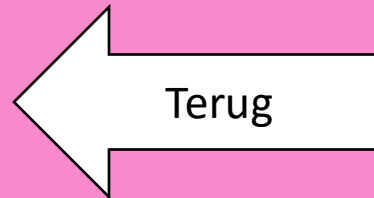
Voorbeelden vakken:

Goed te gebruiken bij alle lessen

Bron:

Onderwijsontwikkeling en Bruggink M. (2017) Activerende werkvormen voor Bèta-docenten. Praktische voorbeelden. *Garant Apeldoorn*

Terug

Wat kun je wel, wat kun je niet

Te gebruiken voor:

Check voor de leerlingen om te kijken wat ze al weten van het hoofdstuk. Kan (vlak) voor een toets of halverwege het hoofdstuk om te voelen waar ze staan.

Uitwerking:

Vorbereiding:

1. Selecteer 10-20 opgave uit het hoofdstuk.
2. Kopieer die qua moeilijkheid door elkaar op papier.

Je kunt deze vorm als docent sturen door	Je maakt deze vorm meer leerling gestuurd door
<ol style="list-style-type: none"> 1. Laat de leerlingen de vragen losknippen 2. Ze gaan de vragen sorteren in 3 stapels: kunnen we allebei wel, kunnen we allebei niet, kan 1 van beiden 3. Daarna de stapel "1 van beiden" wegwerken doordat degene die het kan dit aan de ander uitlegt 4. Daarna de opgaven die beiden niet kunnen. Samen ontdekken hoe dit te maken. 5. Nabespreken: hoe is het gegaan, hoe ging de samenwerking en wat hebben ze geleerd.	<ul style="list-style-type: none"> • Keuze partner. • Meerdere opgave bladen te maken en te laten kiezen waar ze mee willen werken. • Laten kiezen of ze de opgaven wel of niet gaan maken na het sorteren.

Tips:

- Opgaven hoeven NIET te worden gemaakt.
- Boek of andere materialen erbij gebruiken.
- Als leerlingen er samen niet uitkomen, mogen ze bij een andere leerling om hulp vragen.
- De docent kan om hulp gevraagd worden als er geen hulp gevonden kan worden bij andere leerlingen.

Zelfstandig/groep:

2-tallen

Tijdsduur:

20 min. Voorbereiding 15 min.

Voorbeelden vakken:

Kan bij alle vakken waar opgaven worden gemaakt.

Bron:

Onderwijsontwikkeling en Bruggink M. (2017) Activerende werkvormen voor Bètadocenten. Praktische voorbeelden. Garant Apeldoorn

